

Гордієнко О.А. Гра як засіб активізації пізнавальної діяльності першокласників у позаурочній роботі з читання // Науково-дослідна робота з проблем української філології і лінгводидактики (Матеріали III студентсько-викладацького науково-методичного семінару, 20 травня 2011 р.). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С 39 – 44.

Останнім часом особливої актуальності набули проблеми створення сприятливих умов для здійснення навчальних, розвивальних та виховних завдань, поставлених сучасною шкільною освітою. У світлі їх розв'язання особливої значущості набувають переваги навчання першокласників із шестирічного віку саме на базі дошкільних установ, де в першій половині дня діти перебувають на уроках із учителем, у другій – у групі подовженого дня з вихователем.

Загальновідомо, що перші шкільні уроки – досить важкий період для дитини, який напружує її психологічно та фізично; саме тому шестирічні діти відчують нагальну потребу в щадному режимі, постійному медичному нагляді, а це найповніше забезпечується саме в дошкільному закладі.

Отже, серед переваг навчання першокласників-шестирічок у дошкільних установах наведемо такі:

- створюються всі умови, регламентовані санітарним законодавством із організації класів дітей шестирічного віку;
- режим роботи дошкільного закладу враховує вікові особливості фізіологічного розвитку шестирічної дитини;
- наявність у дошкільному закладі вузькопрофільних фахівців (психолога, музичного керівника, медичного працівника тощо) сприяє всебічному розвитку дитини, зокрема, дає змогу організувати позаурочну роботу з читання в другій половині дня [1, 12].

У розвитку самостійності, здатності до співробітництва, ініціативності, творчих здібностей учнів першого класу важливу роль відіграє позаурочна робота, яку важко й уявити без ігор. Проблема використання гри в роботі з першокласниками не є абсолютно новою, але у світлі завдання переорієнтації дошкільної та початкової освіти з "навчально-дисциплінарної моделі на особистісно орієнтовану" набула принципово нового звучання [2, 24].

У психологічній науці ствердився погляд на гру як провідний вид діяльності дітей у дошкільний період. Психологи, зокрема Л. Виготський, А. Леонтьєв, Д. Ельконін, А. Запорожець та ін., підкреслюють, що під час гри найефективніше серед інших видів діяльності дошкільників розвиваються всі психічні процеси. Провідна роль гри зберігається також у шкільному дитинстві. Так, Л. Виготський, розглядаючи роль гри у психічному розвитку дитини, зауважував: "У шкільному віці гра не вмирає, а... знаходить своє внутрішнє продовження у шкільному навчанні та праці..." [3, 76].

Отже, гра як провідний вид діяльності дошкільників розвиває їх позитивні взаємостосунки, активізує розум та допомагає фізичному розвитку. Для забезпечення емоційного благополуччя першокласників-шестирічок

також необхідно, щоб їм було надано широку можливість для гри. Нова соціальна ситуація, в якій опинилась шестирічна дитина, вимагає від неї певного психологічного і фізичного напруження, а ігрові прийоми значно полегшують їй завдання адаптуватись до нової соціальної ролі учня. Отже, використання гри – цього дивного феномена дитинства – допомагає розвивати інтелектуальні, фізичні, творчі здібності дітей шестирічного віку.

У статті йдеться про ігри, які можна застосовувати в позакласній роботі з дитячого читання. Така робота – невід’ємна складова позакласного читання дітей. Її основна мета – ознайомлення з українською дитячою літературою, розвиток загальнонавчальних умінь, розширення кругозору першокласників. Учнів активізують не тільки традиційні форми роботи – слухання тексту, що читає педагог, бесіда за прочитаним, переказ прослуханого тощо, – але й ігрові види діяльності.

Серед розмаїття ігор, які варто залучати для ознайомлення з українською дитячою літературою, можна виокремити **сюжетно-рольові ігри**, в ході яких відбувається "творча переробка пережитих вражень, комбінування їх та побудова з них нової дійсності, яка відповідає запитам та нахилам самої дитини" [4, 7].

Із сюжетно-рольових ігор виділяються ігри на теми літературних творів. Це, зокрема, **"режисерські" ігри**, в яких дитина скеровує дії ляльок. Близькі до "режисерських" **ігри-драматизації**. Тут ролі виконують не ляльки, а діти, використовуються костюми (або ж їх елементи) і декорації. В іграх-драматизаціях сюжет є канвою для імпровізації. Це можуть бути сюжети казок (І. Франка "Ріпка", "Лисичка і журавель", Ю. Ярмаши "Зайчик і Вовчик", Н. Забіли "Корінці та вершечки" та ін.). Ігри за сюжетами казок часто переходять у самостійні творчі ігри, в яких учасники вносять творчі доповнення. Крім ігрових стосунків, які з’являються за сюжетом у грі, виникають і реальні стосунки, де діти засвоюють норми поведінки між людьми, у цьому разі між однолітками.

Плануючи позаурочну роботу з дитячого читання, необхідно передбачити збагачення змісту гри, розширення ігрового досвіду дітей за допомогою створення ігрових ситуацій, пов’язаних із опрацьованою дитячою художньою літературою. Увагу приділяємо розвитку творчих здібностей дітей, формуванню позитивних узаємостосунків. Адже сюжети ігор за змістом сприяють засвоєнню норм соціальної поведінки. Так, читання оповідань В. Сухомлинського "Скажи людині: "Доброго дня!", "Сьома дочка", "Соромно перед соловейком" дозволить пригадати правила поведінки та самообслуговування, а також сформує деякі моральні установки.

Першокласник-шестирічка здатний самостійно висловити своє ставлення до явищ життя, і це робить необхідним систематичне збагачення знань дітей. У роботі широко використовуємо не тільки читання літературних творів, але й бесіди за їх змістом, розгляд ілюстративного матеріалу. Звернувшись до улюблених малятами сюжетів казок, проводимо гру "Створи схожу казку", де дитина вигадує власний сюжет. Цю гру-творчість можна ускладнити, пропонуючи такі завдання: "Запропонуйте

інший кінець казки "Ріпка" Івана Франка або "Придумайте інший поворот подій у казках "Лисичка і журавель" Івана Франка, "Журавель та чапля" Олени Пчілки, "Корінці та вершечки" Наталі Забіли. Дитина помічає, що її власний сюжет відрізняється від інших, складених однолітками, відзначає різноманітність вигаданих сюжетів. Залучення дітей до таких сюжетно-рольових ігор дозволяє, по-перше, активізувати їх уяву, по-друге, спрямувати її на створення власних ігрових сюжетів.

Для розвитку мовлення і внутрішнього "бачення", тобто образних уявлень на основі прослуханого тексту, особливо вірша, використовуємо прийом словесного, музичного, а потім графічного ілюстрування. Спочатку діти розглядають запропоновані їм ілюстрації. Педагог каже: "Подивіться на ілюстрацію до цього вірша. Чи можемо ми віднести її до всього твору чи до якоїсь його частини? Що зобразив художник на картині? Що він розмістив у центрі? Вдалині? Які фарби обрав митець для своєї картини? Який настрій вони створюють?"

"А тепер уявіть себе художниками. Вам потрібно намалювати картину за змістом вірша," – педагог пропонує дітям завдання. У пригоді може стати такий план словесної картини.

1. Кого я зображу на картині?
2. Як я намалюю: якими будуть передній і дальній плани картини?
3. Які фарби допоможуть мені передати зміст і настрій вірша?

Цікавий і корисний вид ігрової роботи, здатний створити сильний емоційний заряд, – це музичне ілюстрування. Це добір "музичних картин" до вірша. Так, вихователь пропонує дітям послухати музику, співзвучну за своїм настроєм ліричному твору, і запитує: "Чи можна вважати цю музику ілюстрацією до вірша?" Він може також після прослуховування двох уривків із музичних творів запитати дітей, який із них відповідає прочитаному віршу.

Закінчуємо роботу малюванням, після чого діти радяться між собою та обирають найкращий малюнок. Так, після читання фольклорного твору "Ходить гарбуз по городу" можна провести музичну драматизацію із наступним зображенням у малюнках "гарбузових родичів". Малюнки виконуються дітьми й після роботи над віршами Ліни Костенко "Білочка восени", Лесі Українки "Вишеньки", Ігоря Січовика "Безквитковий пасажир", Олександра Олеся "Ялинка" та ін.

Відзначимо, що у сприйнятті дітьми поетичного тексту можуть з'явитися складності. Адже сприйняття вірша, особливо ліричного, вимагає від дитини певного рівня поетичного розвитку, але, як свідчить практика, образність поетичного висловлювання не завжди доступна першокласникам. Хоча вірші вони запам'ятовують швидко, але іноді не розуміють їх змісту. Цим пояснюється неправильне використання виражальних засобів під час читання, помилкове або неточне розуміння тих чи інших слів і виразів. Щоб навчити дітей розуміти образність ліричного вірша, педагог може застосувати ігровий прийом, суть якого полягає в заміні авторського слова чи словосполучення синонімічним словом і в усвідомленні на основі зіставлення особливої виразності, краси, емоційності поетичного тексту. Так, читаючи

учням рядки вірша Олександра Олеся "Білі гуси летять над луками", учитель пропонує гру: "До слів *впали* (перший рядок), *розгойдали* (другий рядок), *розцвіли* (третій рядок) доберіть близькі за значенням слова. Хто швидше?" Далі діти перевіряють, чи передають дібрані ними слова таку ж мелодійність, задушевність, як у поета:

Білі гуси на озеро впали

Тихі води кругом розгойдали...

Розцвіли, як купави великі.

Довго-довго їх чуються крики.

На думку психологів і педагогів, усе, що перестає нести дітям новизну, здивування, радість, швидко стає педагогічними стереотипами, які можуть призвести до негативного результату [2, 25]. Це положення, на наш погляд, стосується й засобів ігрового спілкування. Адже у грі важливим є момент новизни, який підтримує в дітей інтерес до неї. У роботі з дітьми не варто обмежуватись використанням одного виду ігор. Наприклад, після читання текстів про тварин можна пограти у словесну гру "Відгадай за описом". Під час читання віршів Лесі Українки "Вишеньки", Миколи Сингаївського "Садівник" використовуємо наслідувальну гру-пантоміму, де діти читають вірш напам'ять та ілюструють його рухами: "*З батьком яблуні садили, трохи руки натрудили...Завтра з татом будем зранку у саду копати ямки, бо лишилися яблуні вчора непоміщені. Садівник я, садівник.*"

Для формування творчої особистості важливо, щоб дітям було цікаво навчатися. "Зацікавленість виявляється в процесі гри; саме можливість перемогти, а не навчитися збуджує інтерес до гри, викликає бажання діяти, активізує мислительні процеси" [2, 24].

На заняттях не варто нехтувати також фізкультхвилинками у формі гри з наслідуванням. Наприклад: "*Дерево. Стоймо струнко. Руки піднести високо над головою. Зненацька налетів вітер*". Діти, зображуючи дерева під час вітру, виконують глибокі нахили у боки, вперед та назад. Під час вивчення теми "Олег Буцень. Неслухняний м'ячик" проводимо фізкультхвилинку "М'ячик". Треба підстрибувати, як гумовий легкий м'яч. Стопи ніг при цьому з'єднані, коліна під час стрибків підносяться високо вгору. Такі фізкультхвилинки подобаються дітям, тому що мають яскравий емоційний характер.

Після читання літературного твору на позакласних заняттях також доцільним є проведення з дітьми рухливих ігор, які за можливістю спираються на тему прочитаного літературного твору.

Гра "Ріпка" (за казкою Івана Франка). *Мета:* розвивати в дітей швидкість, спритність, силу рук і ніг; виховувати дружбу і взаємодопомогу.

Хід гри. Один із дітей зображує "ріпку", стоячи за межею, шістьох дітей – героїв казки: діда, бабу, донечку, собачку Хвінку, кицю Варварку, мишку Сіроманку. Ще один учень розповідає казку, в ході розповіді персонажі казки тягнуть "ріпку", тримаючись за руки. Програє той, хто "розірвав ланцюжок". Він виходить із гри, і замість нього стає інша дитина.

Гра "Вишеньки" (за віршем Лесі Українки). *Мета:* розвивати в дітей спритність, окомір, силу ніг під час стрибків угору; виховувати взаємодопомогу, розуміння один одного.

Хід гри. Один із учнів імітує вишневе дерево, тримаючи у піднятих догори руках "вишеньки" (макет). Той, хто підстрибуючи доторкнувся до "вишеньки", отримує заохочуваний приз (листівку, картинку, значок тощо).

Гра "Неслухняний м'ячик" (за оповіданням Олега Буценка). *Мета:* розвивати в дітей увагу, спритність, швидкість у діях; виховувати товариські почуття.

Хід гри. Діти шикуються в коло на майданчику, в центрі – учень із маленьким м'ячем у руках. Він підкидає м'яч угору і називає ім'я будь-кого з дітей. Усі швидко розбігаються, а учень, ім'я якого назвали, намагається спіймати м'яч. Як тільки учень зробив це, він голосно говорить: "Стій, кидаю м'яч..." Усі повинні зупинитися, а ведучий кидає м'яч іншому учню, назвавши його ім'я. Учень, якого назвали, ловить м'яч і стає ведучим. Якщо він не зумів, діти тікають від нього, а він швидко біжить за м'ячем, бере його і знову говорить: "Стій, кидаю м'яч..." Гра повторюється спочатку.

Отже, багатий експериментальний та теоретичний матеріал із питань організації життя та діяльності першокласників-шестирічок в умовах дошкільного навчального закладу доводить, що ігрові форми роботи мають величезне значення для формування мовленнєвих умінь першокласників, прищеплення їм любові до читання. Такі форми роботи передбачають розвивальний вплив на мислення, почуття, формують позитивне ставлення до навколишнього світу. Залучення дітей до активної діяльності під час вивчення літературних творів, цілеспрямована робота над ними принесе дітям справжню радість, зробить методику читання досконалішою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Червінська О. Першокласник у дошкільному закладі // Дошкільне виховання. – 2004. – № 10. – С. 12 – 13.
2. Дудова Т. Дидактична гра – господиня навчального процесу // Дошкільне виховання. – 2004. – № 7. – С. 24 – 25.
3. Выготский Л.С. Игра и её роль в психическом развитии ребёнка // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С. 76.
4. Миронова Р.М. Игра в развитии активности детей. – Минск: Народна асвета, 1989. – 174 с.